

על הכוונת: העתונות הגרמנית

לפרשת מאבק העתונות העברית והנהגת היישוב בעתונות בשפה הגרמנית

יואב גלבר



נפר שמריהו, מיישובי העלייה הגרמנית, בראשיתו

היה להגדיל במידה ניכרת את תפוצתם של העתונים העבריים. אולם, בשל קשיי הסתגלותו לעברית הוא העדיף עתונות גרמנית-יהודית מיובאת, כמו ה"צ.ו. צייטונג", "דר מורגן", הירחון "יידישה רביו" הצ'כי, ואף עתונים מקומיים בשפה הגרמנית, כמו ה"אוריינט אקספרס" או ה"מיטטיילונגסבלאט" (מ.ב.) של התאחדות עולי גרמניה. לפיכך, תרם תרומה מזערית להגדלת תפוצתה של העתונות העברית. באביב 1935 נפוץ ה"יידישה רונדשוי" הגרמני בארץ ב-4,000 עותקים, תפוצתו

תפקיד מרכזי במערכה נגד השימוש בשפה הגרמנית מילאה בשנות השלושים העתונות העברית. ככל שהסתמן קו פוליטי אופייני לעלייה הגרמנית, קו שהלך ונהיה יוצא דופן ביישוב, גברו ההתקפות על השפעתם החינוכית-פוליטית של עתוניה. נראה, כי לא היה זה רק מסע "לשם שמים". פעלו כאן גם אינטרסים הכרוכים בתחרות על תפוצה ואף במאבק על קיום העתונים, כפי שמלמדת הצטרפותו של ה"פלסטיין פוסט" בשפה האנגלית למאבק זה. ציבור העולים ממרכז אירופה יכול

ה"אורינט אקספרס" הגיב במאמר התקפה חריף על התאחדות עולי גרמניה. זו החליטה להימנע מתגובה ישירה, ובמקום זה לפנות לעתונות העברית, שבעצם היה זה מעניינה למנוע את התפשטות העתונות הלועזית.⁶ הלחצים נשאו פרי ובאוגוסט 1935 נפסקה הופעתו של ה"אורינט אקספרס".

עם זאת, הופעתו של עתון יומי בשפה הגרמנית באה לענות על צורך קיים של רבים מן העולים, וממנו לא יכלה ההתאחדות להתעלם. עולי גרמניה נמנו ברובם עם ציבור מחונך ומורגל בקריאת עתונות יומית, אך כיוון שלא שלטו בשפה לא יכלה העתונות היומית העברית לספק צורך זה שלהם. היו אפוא חברים בהתאחדות, שתבעו לתת את הדעת על בעיה זו ולמצוא לה פיתרון הולם, אולי בדרך של המשכת הופעתו של ביטאון התנועה הציונית בגרמניה, ה"ידישה רונדשווי", בארץ.⁷

"הסעיף הארי של הציונות"

בשנים שלאחר מכן, טענה התאחדות עולי גרמניה כלפי עורכי העתונים העבריים, כי הברירה הניצבת לפני העולים איננה בין קריאת עתון גרמני לעברי, אלא בין קריאת עתון בשפה הגרמנית ובין אי-קריאת עתונים בכלל. לדעתה, ברירה זו היא שהצדיקה, ואף חייבה, את המשך הופעתו של ביטאון ההתאחדות, שתפוצתו עלתה בשנת 1936 ל-6,000 גיליונות, כמו גם של ביטאונים ציוניים נוספים בגרמנית, ובראש וראשונה ה"ידישה רונדשווי".⁸ בתחילת 1939 החל המ.ב. להופיע כשבועון, בעריכתו של רוברט ולטש. לצידו החל להתפרסם ה"ידישה ולטרונדשווי",

של ה-מ.ב. עמדה על 3,500 גיליונות, ואילו ה"פאריז טאגבלאט" וה"אורינט אקספרס" מכרו כ-1,200 גיליונות כל אחד.² תפוצתם של העתונים בגרמנית עוררה ללא ספק את קנאתה של העתונות העברית ועשתה אותם יעד ראשון במעלה להתקפותיה.

עמדתה של הנהגת העלייה הגרמנית בשאלת המאבק נגד השימוש בשפה הגרמנית היתה במידה רבה אפולוגטית ואמביוואלנטית. באופן עקרוני, היא הכירה בצדקת התביעה להסתגלות לעברית, ואף פעלה רבות למימושה באמצעות המערכת החינוכית שבנתה. באופן מעשי היא ידעה את מגבלותיה המעשיות של תביעה זו, ודרשה גם מן הציבור הרחב להכיר בהן ולהשלים עמן. לפיכך דגלה בקו, שנתן לגיטימציה ל"שימוש בגרמנית למטרות ציוניות". על-פי קו זה היה בטאונה הגרמני כשר, שכן מטרתו היא קירובם של העולים לציונות וליישוב, אך לא כן העתונות הפרטית בשפה הגרמנית.

המלחמה נגד ה"אורינט אקספרס"

ראשון העתונים הפרטיים בשפה הגרמנית היה ה"אורינט אקספרס", שהופיע בשנת 1935. עתון זה הוצא לאור ביוזמתה של קבוצת עולים בחיפה, ובהם אליאס אורבאך, מוותיקי עולי גרמניה בעיר ולימים מראשי מפלגת "עלייה חדשה". העתון נערך בירושלים על ידי אוסקר מארני, הודפס בביירות כמוסף של העתון בצרפתית LA SYRIE, והופץ בארץ — בתחילה שלוש פעמים בשבוע, ולמן ה-1 במאי 1935 כעתון יומי.³ עצם פרסומו של עתון לועזי עורר מיד תגובה חריפה מצד נוטרי השפה העברית, ואף מצד מקצת יוצאי גרמניה שחששו, כי הופעתו תשמש צידוק לטענות המושמעות נגד יחסם המתנכר של העולים לשפה העברית.⁴ העתון החדש ביקר את הנהגת היישוב והתנועה הציונית בעניינים שונים הנוגעים לקליטת העלייה מגרמניה, ואף מתח ביקורת על תופעות שונות בחיי היישוב בכללם. הופעתו העמידה אפוא את התאחדות עולי גרמניה בפני דילמה, כיצד להתייחס לתופעה זו, מה גם שאנשי ה"אורינט אקספרס" פנו להתאחדות והציעו לה שיתוף פעולה. ההתאחדות קיבלה את עמדתו של מזכירה, פריץ לווינשטיין, לפיה יש להיאבק נגד קבוצה זו, וודאי שאין לשתף עמה פעולה. הוחלט ללחוץ על החברים שהשתתפו בעתון החדש לנתק את קשריהם עמו, ואף לפעול נגדו במסגרת המוסדות הכלליים ביישוב. בשבועות שלאחר מכן נערכו דיונים עם אנשי ה"אורינט אקספרס" על הפסקה מרצון של הופעתו. לאחר שדיונים אלה לא נשאו פרי, יצאה נגדו התאחדות עולי גרמניה בגלוי ופרסמה הודעה לציבור על עמדתה:

זה שבועות אחדים שמופיע בארץ עתון יומי בשפה הגרמנית... אמנם העתון הזה קשור לעתון סוריי-צרפתי... אבל המערכת משרדה בירושלים, ותוכן העתון פונה רק לעולה היהודי מגרמניה בארץ ישראל, היות וקוראים אחרים אין לעתון הזה, לא בארץ ישראל ולא בסוריה. מרכז התאחדות עולי גרמניה עשה ניסיון להסביר לחברי המערכת את כל הסיבות הלאומיות והתרבותיות, שהיו צריכות למנוע הדפסת עתון שכזה, ושהיו צריכות לגרום עכשיו לסגירתו, אבל לשווא. לכן מוחה המרכז לפני כל היישוב נגד המעשה הזה, ודורש מכל עולי גרמניה, שלא יתמכו במשהו בקיומו ובהפצתו של העתון הזה.⁵

ברוך קרופניק

"הסעיף הארי" בארץ-ישראל

אל כהלה. המדובר הוא לא התנכלות על היהדות אלא על הנרמנות, והתנכלות אלה מכונות כפי סגנון העיתונות הנרמנית בארץ: "הסעיף הארי של הציונות". זהו רק אחד החרופים והנרופים המרוכזים, שבהם משתמשים דורשי הלועזיות בארץ. העברים הקנאים קרתנים הם, בעלי דעה קצרה, קלמאים רחמנא לילצן, שוביניסטים וכו'. וכנודם נכורי הלועזיות בארץ כמוהם ככרוך שפ'נווא וכאוריאל אקוסטא, שנמלטו - הם או אבותיהם - מן האינקוויזיציה בספרד ונפלו מן הפחת אל הפח - לידו, האינקוויזיציה של בית-הכנסת.

תרנילי טרמינולוגיה יפה זו אנו מוצאים בעתון שבועי נרמני פרוקומניסטי, די נויאָה נלמביהנה, היוצא-לאור על-ידי יהודים מחבוללים נרמנים כפריו. האם לא נונעת עד הלב אחרות זו בין מפיצי לועזיות בארץ, ותרני הציונות בנוסח, כרית שלום, המחודשת, ובין עתון פרוקומניסטי?

פלוני אלמוני. זה, שמצא לנכון לצאת להננת, יודישה רונרשאוי הירושלמי בעתון אַמינרנטו הנפוז נם בארץ-ישוב בארץ, לפי דבריו, ובקי היסב כאחורי הפרטור של, המערכת השלויה, שהוא מן עליה. הוא נם מנלה לפי חומו את הסוד, שהכתובת "פריו" 7 במרס' כראש הנליון הראשון לא היתה אלא הערמה, והעתון נרפס כאמת בירושלים.

"הסעיף הארי" - ב"בוטנאא"

JÜDISCHE RUNDSCHAU

Schriftleitung/Verlag u. Anzeigenverwaltung: Berlin W 15, Melnikstr. 19
 Fernruf: Sammel-Nummer 11 (Bismarck) 9031. — Bezugspreis einschließlich
 Bestellgeld je Monat RM 2.—, je Vierteljahr RM 5.75, bei Abholung RM 1.88 bzw.
 RM 5.99. — Postcheck-Konten der Vertriebs-Abteilung: Berlin 71573 (für
 Groß-Berlin), Berlin 17392 (für das übrige Reich). In Fällen höherer Gewalt
 besteht kein Anspruch auf Nachlieferung oder Erstattung etwa schon gezahlter
 Bezugsgebühren. — Erscheint jeden Dienstag und Freitag.

BERLIN

כ"ב טבת תרצ"ג

DIENSTAG, 5. JANUAR 1937

Gültig: Anzeigenpretabelle Nr. 5. Die 12 gespaltene mm-Zeile 20 Rpf., für
 Familien-Nachrichten 15 Rpf. Für die Aufnahme von Anzeigen in bestimmten
 Ausgaben oder an bestimmten Plätzen wird keine Gewähr geleistet. Gelegenheits-
 anzeigen nur gegen Vorauszahlung auf Postcheck-Konto Berlin 71618 oder
 bar Montag bis Freitag 9-18 Uhr. Annahmeschluss für die
 Dienstag-Ausgabe Montag 10 Uhr, für die Freitag-Ausgabe
 Mittwoch 12 Uhr. (Für Familien-Anzeigen am Tag vor Erscheinen 13 Uhr)

Der Zionismus erstrebt für das jüdische Volk die Schaffung einer öffentlich-rechtlich gesicherten Heimstätte in Palästina. (Baseler Programm)

Sammlung der Kräfte

Amerikanische Judenheit und Palästina-Entscheidungen

Am 17. Januar soll in Washington eine Konferenz aller am Aufbau des Jüdischen Nationalheims in Palästina interessierten Organisationen zusammentreten. Ursprünglich hieß es, daß auch Dr. Weizmann an dieser Konferenz teilnehmen soll, doch ist angesichts der noch fortdauernden Arbeiten der Untersuchungskommission zweifelhaft, ob er Palästina verlassen kann.

Für Palästina wird 1937 voraussichtlich ein schicksalsschweres Jahr. Große Entscheidungen sollen nach Abschluß der Untersuchung getroffen werden. Eine Zusammenfassung

wie der heutigen wird England zweifellos den größten Wert darauf legen, sich die Sympathien aller amerikanischen Kreise zu bewahren. Die Entscheidungen in bezug auf Palästina, die im Jahre 1937 fallen werden, dürften aber nicht unter rein lokalen Gesichtspunkten Palästinas gefällt werden, sondern im Zusammenhang mit der großen Politik. Ebenso wie Englands Rücksicht auf die Araber, die im Jahre 1936 so offenkundig war, zum größten Teil darauf beruhte, daß England für den Fall von Verwicklungen im östlichen Mittelmeer (die um die vorige Jahreswende zu drohen schienen) gute Beziehungen zum arabischen Hinterland wünschte, so

Vorschau auf 1937

Aus der Arbeit der Reichsvertretung

Von Dr. Franz Meyer

Die jüdische Gemeinschaftsarbeit steht seit der großen Casus des Frühjahrs 1933 unter einem großen leitenden Prinzip. Die Erkenntnis und vor allen Dingen der Wille, gemäß der Erkenntnis zu handeln, war in den letzten Jahren nicht immer in allen jüdischen Kreisen vorhanden. Seit der zweiten Etappe in der Schicksalsentwicklung der Juden in Deutschland, der Verkündung der „Nürnberger Gesetze“ (September 1935) ist jedoch eine bestimmte einheitliche Ausrichtung der jüdischen Zielsetzungen — mögen sie, aus der Nähe betrachtet, auch noch so vielgestaltig erscheinen — zweifellos festzustellen.

ה"ידישה רונדשו" — עתונם של ציוני גרמניה, שהיה לו המשך בארץ

פצצה בבית הדפוס

לאחר שה"ידישה ולטרונדשו" חדל להופיע, ערב נפילת צרפת בידי הנאצים, ויתרו עורכי העתונות העברית על המאבק נגד כטאוניה של התאחדות עולי גרמניה בארץ ישראל, והתרכזו במאבק נגד הופעת המחודשת של עתונים פרטיים בשפה הגרמנית. בתחילת 1939 הופיעו בארץ שישה עתונים יומיים ושבוועונים כאלה: BLUMENTHALS NEUESTE NACHRICHTEN (לאחר מכן: "ידיעות חדשות") שנוסד על ידי זיגפריד בלומנטל והיה הנפוץ בעתונים דוברי הגרמנית, "ידיעות היום", "תרגומים", "היומן", "תמצית עתונינו" ו"השבוע".¹³ כולם נתפרסמו בצורה הקטגוראפית, וכללו על פי רוב תרגומים מן העתונות העברית. שיקולי המו"לים בהוצאתם לאור היו מסחריים, ועמדתם במחלוקות הפוליטיות שפילגו את היישוב היתה גייטרלית. לפיכך גם הצליחו לשרוד, על אף ההתנגדות שעוררו (ובייחוד עתונו של בלומנטל), שכן לא היו מספיק חשובים על מנת לעורר את המפלגות למאבק של ממש. מטרתם העיקרית של הלוחמים נגד השפה הגרמנית היה העתון "אורינט", שהופיע בשנים 1941-1943 ועורכיו היו הסופר ארנולד צווייג ורולפגאנג יורגראו, מי שהיה פעיל בשנות השלושים במחלקה שהקימה ההסתדרות לטיפול בעולי מרכז אירופה. "אורינט" היה בעל נטייה חזקה לשמאל הקומוניסטי, וביטא קו אופוזיציוני חריף, הן כלפי עמדותיה הפוליטיות של הנהגת היישוב והן כלפי הנטיות התרבותיות הפשרניות — לדעת העורכים — של הנהגת העלייה הגרמנית. לאחר שה"אורינט" חדל מלהופיע, השתתף צווייג, בשנותיה האחרונות של מלחמת העולם, בשני כטאונים שמאליים אחרים בשפה הגרמנית, "קדם" ו"היום ומחר".¹⁴

המאבק נגד העתונות הפרטית בגרמנית, שהחל בשנת 1939, התמשך לתוך שנות מלחמת העולם. בשנותיה הראשונות של המלחמה הוא החריף משני הצדדים, והגיע לשיאו בתחילת פברואר 1943, כאשר הונחה פצצה בבית הדפוס של בלומנטל בחיפה, בו הודפסו "ידיעות חדשות" ו"אורינט". היה זה לאחר שעל רקע מערכת הלחצים, שהופעלה מטעם

יורשו של ה"ידישה רונדשו", שהופעתו בגרמניה הופסקה בקיץ 1938. עתון חדש-ישן זה נועד בראש וראשונה לקשר בין יהודים קוראי גרמנית בעולם כולו, ולעניינם בארץ ישראל ובעיותיה.⁹ בשל ההתנגדות להפצת העתונות בגרמנית בארץ, נזקקה התאחדות עולי גרמניה לדרך בה נקטו אנשי ה"אורינט אקספרס" ארבע שנים לפני כן. העתון החזיש נדפס בפריז, אף כי עורכיו — ולטש וקרויאנקר — ערכוהו בירושלים.¹⁰ על אף זהותו הציונית, נראתה הופעת ה"ידישה ולטרונדשו" בעיני העתונות העברית כפרובוקציה, ועוררה תגובות חריפות, כמו גם היריורים מחודשים על מידת היקלטותם של מקצת מעולי גרמניה ביישוב. הנהלת הסוכנות התנגדה מלכתחילה לחידושו של ה"ידישה רונדשו" בארץ,¹¹ אך לא היה זה הגוף היחיד. תחת הכותרת "הסעיף הארי בארץ ישראל" כתב כטאוניה של התאחדות האיכרים:

אל בהלה. המדובר הוא לא בהגבלות על היהדות אלא על הגרמניות, והגבלות אלה מכונות בפי סגנוני העתונות הגרמנית בארץ: "הסעיף הארי של הציונות"... תרגילי טרמינולוגיה יפה זו אנו מוצאים בעתון... גרמני פרו-קומוניסטי... היוצא לאור על ידי יהודים מתבוללים גרמנים בפריז. האם לא נוגעת עד הלב אחרות זו בין מפיצי לועזיות בארץ, ותרגילי הציונות בנוסח "ברית שלום" המחודשת, ובין עתון פרו-קומוניסטי...? אולי לא היה כדאי להתעכב על פטפוט זה, לולא היה הכותב מביע דעתם של כמה חוגים בין עולי גרמניה. הם רואים עצמם כאמת כנרפים, כאילו הם מיעוט לאומי בקרבנו... הרצון שלנו לכוללם כאמת כ"רוב" העברי נדמה להם כחטא אנושי. יש אפילו ציונים רבים ביניהם שסבורים כך. עד כדי כך גדולה אי-ההבנה שביניהם ובינינו! אי-הבנה זו היא הראיה החותכת ביותר, שאסור להוציא כאן עתונים בגרמנית, כי עתונות זו הגדילה את התהום שבין הקוראים ובין היישוב...

ובעל המאמר מסיים בשאלה: "שמא אנו זקוקים באמת לסעיף ארי כמקצוע הלשון? שמא הגיעה השעה לאסור שלטים בגרמנית, תפריטים בגרמנית, תוכניות תיאטרון בגרמנית וכו'? שמא היינו חלמאים בוותרנותנו דווקא?"¹²

כלל וכלל, ושאתם משתמשים בבעיית השפה כאמתלה להוריד את היהודים יוצאי אשכנז לדרגת אנשים הנתונים לשליטה בידי אחרים. ייתכן, שתכליתה של שיטה כזאת היא לצמצם את השתתפות היהודים האלה בבניין ארצנו בתשלום תרומות לקרנות הלאומיות...

העורכים דחו בתוקף הצעה, לפיה יהמנה אדם מוותיקי היישוב לעורך-על של העתונות בגרמנית. הם ראו במינוי "קומיסר" אי אמן בכישוריהם העיתונאיים ובכשרותם הציונית. יתרה מזאת, ההשקעה הכלכלית הכרוכה בהוצאת העתון לאור היתה פרטית, וכמוה גם הסיכונים, שנלקחו על ידם בלבד. נציגיהם המשפטיים דחו הצעות שונות להסכמי פשרה בטענה, שתנאיהם מעורפלים וניסוחם — "כאילו אתם המחנכים ומורשינו ילדים עבריינים."¹⁶ מן הצד האחר נחסמה דרכם של העתונים בגרמנית, ובכלל זה גם בטאונה של התאחדות עולי גרמניה, ליישוב המאורגן. כך למשל, סירבה המחלקה המדינית של הסוכנות להתיר לוועד למען החייל להעביר באמצעותו את העתון לחיילים קוראי גרמנית, המשרתים בצבא הבריטי, בתקופת מלחמת העולם.¹⁷ איום גדול עוד יותר על העתונות העברית היה נעוץ בתוכניותיה של התאחדות עולי גרמניה לפרסם עתון בעברית, שעלו מדי פעם בשלהי שנות השלושים ותחילת שנות הארבעים, אולם התממשו רק לאחר הקמתה של מפלגת "עלייה חדשה", עם הופעת השבועון "עמורים" ב-1944.¹⁸

תרומת עולי גרמניה לעתונות העברית

המאבק נגד העתונות הגרמנית הפך מעין סמל להתנגדות למגמותיה הציבוריות והתרבותיות של העלייה המרכז אירופית בכללה. מגמות אלו

המרכז להתגייסות היישוב על מנת לחייב משתמטים להתגייס לצבא הבריטי, לחצים שהגיעו לעיתים לכלל טרור אישי, הקצין "אוריניט" את התבטאויותיו נגד האווירה הלאומנית, שהשתלטה לדבריו על היישוב, והשתמש בדימויים נאציים כדי לתארה (כמו: "רוח שטירמרית", שאחזה כביכול את היישוב; "יישוב־נאצים"; "נאציניזמוס" וכדומה).¹⁵

הנימוק, על פיו משרתת העתונות בגרמנית מטרת ציוניות בקרבה את העולים אל הנעשה בארץ, איבד מתוקפו משעה שציונותם של העולים הגרמנים, ובכלל זה הציונים הוותיקים שביניהם, הועמדה בספק על ידי חוגים שונים ביישוב בשל עמדותיהם הפוליטיות נגד המאבק בבריטים ובעד מדינה דו לאומית. אישי ציבור שונים היו מעורבים במאבק סביב העתונות בשפה הגרמנית, וניסו להגיע לפתרונות מוסכמים, אך בלא הצלחה. כמה מהם, כמו מנחם אוסישקין וראש עיריית תל אביב ישראל רוקח, תמכו בתוקף רב בעמדתם של אנשי הוועד הציבורי להשלטת השפה ועורכי העיתונים העבריים. ההסתדרות לעומת זה טענה, כי יש להסתפק באמצעים "חיוביים" במאבק להשלטת השפה, והסתייגה מדרכי הפעולה של הוועד. עורכי העתונים בגרמנית חזרו וטענו, כי הסיבה האמיתית למערכה המתנהלת נגד עתוניהם היא תחרות כלכלית. הם קבלו על איומים, שהושמעו נגדם והכריזו כלפי "המועצה להשלטת העברית", כי:

... מן הנמנע לנתק עשרות אלפי אנשים ונשים בגיל העמידה ובעלי השכלה לא נמוכה מכל קשר עם המתרחש בארצנו ובעולם כולו, ופי כמה בימים אלה... קשה להימנע מן הרושם המעציב, שהוצאת יהודי אשכנזי מהשתתפות פעילה בתיים הציבוריים... אינה בלתי רצויה לכם

המיטיילונגסבלאטט" (מ.ב.) — ביטאון התאחדות עולי גרמניה

MITTEILUNGSBLATT

1936

DER HITACHDUTH OLEJ GERMANIA

November II

Redaktion: Hitachduth Olej Germania,
Tel-Aviv, Rothschild Blvd. 37, Tel. 3219, P.O.B. 1480

Expedition: Palestine Publishing Company Limited.
Printing Works, Tel-Aviv, Sheinkin St.45, Tel.3102, P.O.B.1456

Das „Mitteilungsblatt“ erscheint zweimal monatlich und wird den Mitgliedern der Hitachduth Olej Germania gratis zugestellt

DIE LINIE DER ZIONISTISCHEN AUSSENPOLITIK

Zu Weizmann's Aussage vor der Royal Commission

Professor Chaim Weizmann, der Präsident der zionistischen Organisation, stand am Mittwoch als erster jüdischer Zeuge vor der Royal Commission. Seiner Vernehmung ging eine Sitzung des vom Actions Comitee eingesetzten Politischen Ausschusses voraus, der die Stellung der zionistischen Organisation zu den

Die Judennot in der Welt, unsere Jahrtausende alte Verbundenheit mit Palästina begründen unseren Anspruch auf dieses Land. Diese *moralischen* Faktoren verdanken wir, wenn nicht ausschliesslich, so doch hauptsächlich, der Balfour-Deklaration; es ist selbstverständlich, dass England mit ihr auch seinen eigenen

להתפתחות העתונות בארץ לא הסתכמה במאבקם על זכות קיומה של העתונות בשפה הגרמנית. להיפך, כמה מהם הצליחו להשתלב בעתונות העברית, ואפילו בזו התנועתית, כמו ולטר פרויס, שהרבה לכתוב ב"דבר" וב"הפועל הצעיר". אחדים מעולי גרמניה תרמו — כיומים וכאנשי מקצוע — תרומה מכרעת להתפתחותה של העתונות בשפה העברית, ובמיוחד לזו החופשית, שאינה קשורה במפלגות, ולכן אינה מבטאת את עמדותיהן דווקא.²⁰ קשה לתאר את התפתחות העתונות העברית בארץ בחמשת העשורים האחרונים בלא גרשום שוקן ועיתונו "הארץ" — שבו נקלטו גם כמה פובליציסטים ועיתונאים חשובים מיוצאי גרמניה, כמו ולטש או ולטר גרוס, ובלא עתוני הערב שנערכו על ידי עזריאל קרליבך, תחילה "ידיעות אחרונות" (משנת 1940), ולאחר-מכן "מעריב" (משנת 1948).

מתוך ספר שבכתובים העומד להופיע בהוצאת ליאו בק.

נתפסו בעיני חלק מן היישוב כמאיימות על ליכודו ונחישותו. ציון העשור לראשיתו של גל העלייה מגרמניה שימש הזדמנות נאותה לעשיית חשבון נפש על דרכה של העלייה הזאת ותרומתה ליישוב. מצד אחד, פרסמה "עלייה חדשה" את החוברת "עשר שנות העלייה החדשה", שסקרה את הישגיה בתחומי חיים שונים ביישוב, ובכלל זה גם את תרומתה לעתונות העברית; מצד אחר, היו שראו בעתונות בשפה הגרמנית את סמל הכישלון בקליטתה של עלייה זו:

יודעים אני יפה מה היה טיבה של עלייה זו ועד היכן הגיעה ונקלטה כאן בארץ. כמה הם בעירנו [חיפה] אלה, אשר כל "השכלתם הציונית" וכל קשריהם עם המתרחש אצלנו באים מאותם מקורות עכורים של בלומענטאלס נאכריכטען", "מיטטיילונגסבלאט", ואחרון אחרון — מ"אורייענט" האנטי-ציוני? ולא מספיק להצטער על כך, להוקיע וכד'. כי יש קודם כל לעשות למען חינוכם הציוני של רבים מחוגים אלה, המשמשים טרף לאידיאולוגיות של כפירה ציונית.¹⁹

ואולם, אי אפשר לסיים בלי לציין, כי תרומתם של עולי גרמניה



12. ברנך קרופניק "הסעיף הארצי" בארץ-ישראל, בוסתנאי 29 במאי 1939.
13. הכיב כנען, מאבקה של העתונות, ירושלים, 1969, 24.
14. וורמן, יהודים גרמנים בישראל, עמ' 81.
15. ראה, למשל, הרשימה "סימנים מדאיגים", אורינט, 18 בדצמבר 1942, ורשימתו של אלכסנדר זאק (הוא, ככל הנראה, ארגולד צווייג), 1 בינואר 1943.
16. החומר על המאבק נגד העתונות הגרמנית בשנים 1939-1942 מרוכז באצ"מ, S-7/2081.
17. מכתבו של מ. (יכאל) [פריץ] ט. (ימון) לשרתוק, 24 במרס 1942, שם, S-25/5009. בדומה לכך סירב הוועד למען החייל להעביר לחיילים ספרים בגרמנית שנותרו בשבילם על ידי הציבור, וביקש במקום זה למוכרם על מנת לקנות בתמורה ספרים בעברית. ראה על כך התכתבות בין הע"ג והוועד, ינואר-פברואר 1942, שם, S-7/2006.
18. על החוכניות להוצאת עתון עברי של הע"ג ראה שם, S-7/975.
19. ג. דוברין: "על פעולתנו בחוגי העלייה החדשה", ידיעות מועצת פועלי חיפה, מאי 1943, עמ' 25-26.
20. ג. לנדראר, "הערות על דעת קהל ועתונות ציונית", הפועל הצעיר, 26 ביוני 1942.

1. פרוטוקול ישיבת מרכז התאחדות עולי גרמניה (להלן: הע"ג), 6 בפברואר 1941, הארכיון הציוני המרכזי (להלן: אצ"מ), S-7/924.
2. Mitteilungsblatt (MB) mai 1935, II, S.3 (להלן: MB).
3. Hans Georg Burger, "Die Auseinandersetzung um die "Juedische Weltrundschau" Emuna — Horizonte, Band vi, 1971, 318.
4. ראה, למשל, מכתב למערכת מאת פריץ לווינברג, בכותרת "עולי גרמניה, הסירו מעליכם חרפה", דבר, 21 במאי 1935; וכן גילוי דעת חריף נגד "אורייענט אקספרס", שפורסם על ידי "האיגוד להשלטת השפה העברית", שם, 12 ביולי 1935.
5. הארץ, 8 ביולי 1935; דבר, 10 ביולי 1935; וכן ב-MB, יולי 1935 (גיליון 1).
6. פרוטוקול ישיבת מרכז הע"ג, 15 ביולי 1935, אצ"מ, שם.
7. שם, 1 באוגוסט 1935.
8. MB, 24 במרס 1939. וראה וורמן, בשני עולמות, עמ' 302.
9. חוזר הע"ג לחבריה, פברואר 1939, אצ"מ A-215/71/2.
10. וורמן, יהודים גרמנים בישראל, עמ' 74, הע' 5, 80.
11. פרוטוקול ישיבת הנהלת הסוכנות, 12 במרס 1939, עמ' 4-5.